

Jaarverslag restauraties in 2002

Berend Raangs en Joris van Haften

Inleiding

In dit jaarverslag geven wij u een overzicht van de belangrijkste restauraties in 2002 (afb. 1). De bijna jaarlijks terugkerende onderhoudsverrichtingen aan molens en kerken, alsmede een groot aantal kleine herstelwerkzaamheden zoals de restauratie van hekwerken bij H.W. Mesdagplein 16 en Praediniussingel 29, worden vanwege tekort aan ruimte niet behandeld.

Afb. 1. Situatietekening met daarop aangegeven de ligging van de in dit hoofdstuk genoemde adressen van gebouwen. Tekening: L. van der Meer, afdeling Geoinformatie Dienst RO/EZ en Studio van Stralen.

1. Akerkhof 2, Der Aa-kerk (Rijksmonument/RM)

Van de voormalige sacristie tegen de zuidgevel van de kerk is de verdieping in de 19e eeuw verbouwd tot kosterswoning. Hiervoor werden in de gevel kozijnen met zesruits schuiframen aangebracht. Ter wering van het zonlicht waren deze

voorzien van zonneblinden. Naderhand zijn deze vanwege de hoge onderhoudskosten verwijderd, maar op zolder bewaard gebleven. Met behulp van een bescheiden subsidie zijn de zonneblinden hersteld en opnieuw aangebracht (afb. 2).

Afb. 2. Akerkhof 2, Der Aa-kerk zuidzijde, opnieuw aangebrachte zonneblinden bij kosterswoning.
Foto: Taco Tel.

Afb. 3. Broerstraat 5, Academiegebouw, voorgevel na restauratie. Foto: Berend Raangs.

Afb. 4. Broerstraat 5, Academiegebouw, detail zandstenen vensterbank tijdens restauratie.
Foto: Aannemingsbedrijf Jurriëns, Groningen.

Afb. 5. Broerstraat 5, Academiegebouw, dakvenster na restauratie. Foto: Aannemingsbedrijf Jurriëns, Groningen.

2. Broerstraat 5, Academiegebouw (RM)

In 1909 werd het huidige Academiegebouw van de Rijksuniversiteit Groningen (RuG) voltooid, naar een ontwerp van de Rijksbouwkundige van gebouwen van Onderwijs enz. J.A. Vrijman. Het is gebouwd op de plaats van zijn neoclassi-

Afb. 6. Broerstraat 5, Academiegebouw, gedemonteerde wijzerplaten tijdens de restauratie.
Foto: Aannemingsbedrijf Jurriëns, Groningen.

Afb. 7. Graaf Adolfstraat 73, schoolgebouw, in de hal de glas-in-loodramen van Johan Dijkstra, voorstellende de intocht van Sint Nicolaas. Foto: Taco Tel.

cistische voorganger uit 1857 die in 1906 in vlammen opging. Het hoofdgebouw van de universiteit bestaat in feite uit een brede monumentale symmetrische façade met daarachter een vrij ondiep gebouw met monumentale ruimten. De voorgevel is opgetrokken in baksteen en rijk versierd met in Bentheimer zandsteen uitgevoerde beelden en decoraties in Hollandse neorenaissancestijl (afb. 3).

Sinds de bouw is het gebouw zorgvuldig onderhouden. Bij een onderhoudsbeurt enkele jaren geleden werd geconstateerd dat de ijzeren doken, waarmee het zandsteen is verankerd, op diverse plaatsen in de voorgevel roestten. Door deze oxidatie zet het ijzer uit, met als gevolg scheuren in het zandsteen en het afbreken van stukken daarvan. De grootste problemen bleken zich te bevinden op vochtgevoelige plaatsen, zoals balustraden, vensterbanken en het balkon. Op deze plaatsen is de constructie uit elkaar genomen, zijn de doken geconserveerd of vernieuwd en is een en ander weer in elkaar gezet (afb. 4).

Daarnaast is de toren bij het gebouw fors onder handen genomen. Door scheurvorming moesten delen van het metselwerk worden vervangen. Omdat gevels en toren nu toch in de steigers stonden, is van de gelegenheid gebruik gemaakt ook het schilderwerk aan te pakken. Na vooronderzoek is besloten het aanwezige kleurschema in crème en blank gelakt eikenhout te handhaven. Toen het schilderwerk op de hoger gelegen kozijnen werd schoongemaakt, bleek dat de crèmewitte kleur op de kozijnen niet de oorspronkelijke afwerking is geweest. In eerste instantie was een okergele kleur toegepast.

Aan de toren is de oorspronkelijke kleurige uitstraling gecompleteerd door de in de leibedekking opgenomen ovale vensters weer in de contrasterende lichte kleur te schilderen (afb. 5). Op de wijzers en de cijfers van de wijzerplaten is opnieuw bladgoud aangebracht (afb. 6). De achtergrond van de plaat herkeeg zijn afwerking met zogenaamd strooiblaauw.

3. Graaf Adolfstraat 73, schoolgebouw (Beeldbepalend pand/BBP)

Kleuterschool De Zonnebloem is in 1932 door architect S.J. Bouma ontworpen¹. Het oorspronkelijke ontwerp met een monumentaal pannendak werd vanwege de hoge kosten afgekeurd. In het tweede ontwerp met een plat dak is een verdieping met lokalen toegevoegd. De school is extra bijzonder door de vier in de hal aangebrachte gebrandschilderde glas-in-loodramen van 'Ploeglid' Johan Dijkstra.

Vanwege de gaafheid van het gebouw was het ongewenst de uitbreidingsbehoefte van de huidige gebruiker van de school, in de vorm van een aanbouw, te realiseren. SKETS architectuurstudio heeft daarom een vrijstaand bouwvolume aan de andere kant van het speelplein ontworpen. Door dit deels ondergronds te situeren en de grasmat eroverheen te laten lopen, is een buitengewoon originele oplossing voor het uitbreidingsprobleem gevonden zonder het monument en de stedenbouwkundige situatie geweld aan te doen.

Hierdoor werd het bovendien mogelijk enkele latere verminkingen in het ontwerp van Bouma ongedaan te maken. De belangrijkste was de reconstructie van de hal, waarin naderhand een speellokaal was ondergebracht. De oorspronkelijke ruimtewerking van de hal is daarbij hersteld en de glas-in-loodramen zijn bij binnenkomst weer zichtbaar (afb. 7). Tevens is de bijzondere kleurstelling uit de bouwtijd in hal en trappenhuis teruggebracht. Opvallend was de blauw gekleurde betonemaille langs de lambriseringen. Helaas was hierover een andere afwerking aangebracht die niet kon worden verwijderd. Door overschildering in de oorspronkelijke blauwe kleur is wel de karakteristieke uitstraling opnieuw gerealiseerd. Ook aan de buitenzijde heeft het gebouw zijn originele kleurstelling teruggekregen (afb. 8).

1. Hekkema 1992, 90-115.

Afb. 8. Graaf Adolfstraat 73, schoolgebouw, de half ondergrondse nieuwbouw met zicht op de bestaande school na restauratie. Foto: SKETS architectuurstudio, Groningen.

4. Heresingel 17, (RM)

Heresingel 17 betreft de helft van een dubbele villa, gesitueerd in een reeks vrijstaande panden aan de zuidzijde van de Heresingel. Het is gebouwd in 1897 op de vrijgekomen terreinen van de vestingwerken na de ontmanteling van de stad, naar ontwerp van architect J. Maris in een voor het eind van de 19e eeuw karakteristieke, zeer rijk versierde, eclectische bouwstijl. Heresingel 15, het westelijke deel, is na de oorlog gesplitst in twee woningen en daartoe inwendig verbouwd. De oostelijke helft verkeert nog geheel in de oorspronkelijke staat. Bij het uitvoeren van onderhoudsschilderwerk is onderzoek ingesteld naar de kleurige afwerking. Hierdoor is een goed beeld van de oorspronkelijk afwerking van het gebouw verkregen.

In de bouwtijd werd regelmatig gebruik gemaakt van geïmiteerd natuursteen (kunststeen). Kennelijk was natuursteen kostbaar en/of was er moeilijk aan te komen. Bij de tuinkoepel naast het spoorviaduct in de Hereweg van de industrieel W.A. Scholten, eveneens een ontwerp van Maris, is als vervanging van hardsteen zelfs gietijzer gebruikt, waarbij door middel van een kleurige afwerking met verf hardsteen wordt gesuggereerd. Meestal waren de imitatieproducten echter vervaardigd van portlandcement met toeslagmaterialen om de gewenste kleur te realiseren. Ze waren leverbaar met verschillende profileringen en opervlakteafwerking en in verschillende maten. Met behulp van catalogi konden ze rechtstreeks van de leveranciers worden betrokken².

Bij Heresingel 15 en 17 zijn imitaties voor hardsteen en zandsteen gebruikt. De imitatiehardsteen werd op locatie nog voorzien van een speciale verfafwerking. De geïmiteerde zandsteen werd als kant-en-klaar product in het werk geplaatst. Uit het onderzoek bleek dat deze zandsteen vanaf de bouwtijd nagenoeg onveranderd bewaard is gebleven. Daarentegen is de hardsteenimitatie herhaaldelijk overgeschilderd in een zandsteenkleurige afwerking. De oorspronkelijke afwerking van kozijnen en ramen was hierop afgestemd. De kozijnen waren zandsteenkleurig geschilderd. De ramen waren oorspronkelijk blank gelakt, waarbij aan de lak een dodekopaars pigment was toegevoegd. Deze afwerking is

2. Stokroos 1985, 33-40.

eveneens toegepast op de voordeuren, de erker aan de zijgevel en op het houtwerk van de serre. In de loop der tijd zijn imitatie natuursteen en houtwerk vele malen overgeschilderd. Hierbij is telkens een lichtere nuance gekozen dan de voorafgaande, met als uiteindelijk resultaat bijna wit. Het door de architect beoogde effect is daardoor geheel verloren gegaan.

Op grond van de hiervoor beschreven onderzoeksresultaten waren er in feite twee mogelijkheden om de architectuur recht te doen: reconstructie naar de eerste periode, waarbij imitatie zandsteen en -hardsteen beide voorkwamen, of naar de tweede periode waarin alle imitatie natuursteen onderdelen een zandsteen uitmonstering hadden gekregen. In de discussie met de eigenaar hierover bleek deze van mening dat in beide gevallen voor onbepaalde tijd een onaanvaardbaar groot contrast met het buurpand zou ontstaan. Daarom heeft hij gekozen voor het overschilderen van de oorspronkelijke, in imitatie hardsteen uitgevoerde, delen in lichtgrijs. Het resultaat daarvan is uiteraard beter dan de geheel witte uitmonstering (afb. 9).

Afb. 9. Heresingel 17, na kleuraanpassing.
Foto: W. van der Veen architecten, Groningen.

Afb. 10. Herestraat 83/Ged. Zuiderdiep 31, 33, 35, De Faun, na kleurcorrectie, detail gereconstrueerde crèmekleur en moderne groene tint.
Foto: Berend Raangs.

5. Herestraat 83/Gedempte Zuiderdiep 31, 33, 35, De Faun (Gemeentelijk Monument/GM)

De Faun werd in 1935 ontworpen in opdracht van levensverzekeringsmaatschappij De Utrecht als hotel/restaurant en kantoorgebouw naar ontwerp van architect A.R. Wittop Koning in de stijl van de Delftse School. Het door zijn vorm en afmetingen imponerende gebouw is bijzonder rijk versierd met beeldhouwwerk, terracotta bouwceramiek en siermetselwerk. Begin jaren negentig van de vorige eeuw moest de Gemeente alle zeilen bijzetten om de door de

toenmalige eigenaar noodzakelijk geachte veranderingen enigszins in goede banen te leiden. Desalniettemin is het oorspronkelijk ontwerp van zowel in- als exterieur toen fors aangetast. Zo werden de ijzeren beweegbare ramen met blank glas in lood vervangen door houten exemplaren. En bij de vaste ramen werden de raamonderdelen verwijderd en het glas rechtstreeks in het kozijn geplaatst.

In het kader van een onderhoudsschilderbeurt is nu geprobeerd de kleurstelling van het gebouw meer in overeenstemming met de oorspronkelijke situatie te brengen. Daarbij is de kleur van de kozijnen en goten teruggebracht in de oorspronkelijke groenige crèmekleur. Hierop is de kleur van de nieuwe ramen en deuren afgestemd. Omdat deze geen deel uitmaken van het historische materiaal is in overleg met de eigenaar besloten hiervoor een bijpassend eigentijds groen te kiezen (afb. 10).

6. J.H. Jansenstraat 17, voormalig schoolgebouw (BBP)

De voormalige Van Starckenborgh- en Scheepstraschool is opgenomen in de doorgaande bebouwing van de Jan Hissink Jansenstraat. Het is het eerste ontwerp van S.J. Bouma voor een school, gebouwd in 1925 in de stijl van de

Afb. 11. J.H. Jansenstraat 17, voormalig schoolgebouw, impressie voorgevel na kleurherstel.

Foto: Signatuur architecten, Groningen.

Afb. 13. Klaprooslaan 13b/zijde Seringenhof, voormalig schoolgebouw na restauratie. Foto: Taco Tel.

Afb. 12. J.H. Jansenstraat 17, voormalig schoolgebouw, trappenhuis na kleurreconstructie. Foto: Taco Tel.

Amsterdamse School. De vrij gesloten sobere gevels aan de straatzijde zijn opgetrokken uit rode baksteen op een plint van Groninger ruwe mondklinkers. De ingang bevindt zich in een portiek onder een paraboolboog met een sluitsteen van de Groninger beeldhouwer Willem Valk, waarop afgebeeld een halfnaakte jongeling als personificatie van leergierigheid³. Nadat de school werd opgeheven, is het gebouw ingrijpend verbouwd tot woningen. In dit kader is het schilderwerk aan de buitenzijde opnieuw van kleur voorzien. Omdat er geen duidelijke sporen van verfresten teruggevonden zijn, is door architectenbureau Signatuur voorgesteld een 'Bouma-eigen' gele kleur aan te brengen. Hierdoor is het evenwicht in de architectuur tussen de verschillende bouwmaterialen hersteld (afb. 11).

Bij het onderzoek naar de kleurafwerking in het gebouw bleek de bijzondere afwerking van de beide trappenhuizen. Onder vele kleurlagen ging geschilderd imitatiehardsteen schuil. Onderdelen van de trap bleken van echt hardsteen te zijn gemaakt. De bijna zwartso(m)bere afwerking is vermoedelijk spoedig overschilderd. Vanwege het unieke karakter is besloten tot reconstructie. Mede door het grote glas-in-loodraam met gele en rode kleuren is in het trappenhuis een bijzondere sfeer ontstaan (afb. 12).

7. Klaprooslaan 13b, voormalig schoolgebouw (BBP)

De voormalige Ligthartschool met zijn ingang aan de Seringenhof, is gebouwd in 1929 naar ontwerp van S.J. Bouma in de stijl van de Amsterdamse School⁴. Twee haaks op elkaar aansluitende vleugels ontmoeten elkaar in een hal met trappenhuis. Het gebouw staat op een plint van paarsbruine mondsteen. De baksteen-gevels zijn crème gesausd. Onder de dakrand bevindt zich een sierlijk regelmatig reliëf in het metselwerk. Inwendig is de oorspronkelijke structuur goed bewaard gebleven met onder meer betegelde vensterbanken in de klassen en de originele houten kasten op de gangen voor het bewaren van schoolplaten. De restauratie betrof cascoherstel, het ongedaan maken van enkele verminderingen, kleurreconstructie en in beperkte mate het aanpassen van het gebouw aan een nieuwe functie.

Het gebouw was in de voorafgaande decennia bijzonder slecht onderhouden, met zwamvorming en verpaupering als gevolg. De negatieve uitstraling daarvan naar de omgeving was voor woningcorporatie Nijestee de reden het gebouw aan te kopen en te restaureren, alhoewel er nog geen nieuwe functie voor gevonden was. Door de zwam was het noodzakelijk de grote kozijnen in de zuidgevel geheel te vernieuwen. Hierbij zijn de oorspronkelijke ornamenten opnieuw aangebracht. Het in de jaren negentig van de vorige eeuw, op last van de brandweer, toegevoegde tweede trappenhuis op de noordwestelijke hoek van het gebouw is verwijderd. De vluchtroute is op onopvallende wijze intern opgelost. Tevens zijn de latere wijzigingen van de entree aan het Seringenhof voor een deel ongedaan gemaakt, zonder echter tot reconstructie van de oorspronkelijke toestand met het laagdoorschietende pannendak over te gaan. Om het gebouw beter bereikbaar te maken is vanuit de hal een ingang aan de Klaprooslaan gemaakt. Deze voegt zich goed in de oorspronkelijke architectuur. Onderzoek naar de kleurige afwerking leverde in dit geval ook weer een bijzonder 'Bouma-palet' op; voor het interieur: donkergroen, donkerrood en helgeel, en aan de buitenzijde verlevendigen de kleuren geel en rood de architectuur. Het gebouw zal worden gebruikt voor kinderopvang (afb. 13).

3. Hekkema 1992, 90-115.

4. Ibidem, 90-115.

8. Kleine Pelsterstraat 5, voormalig pakhuis (BBP)

Achter de op het eerste gezicht merkwaardige voorgevel van Kleine Pelsterstraat 5 bleek een bouwhistorisch waardevol casco uit de 15e eeuw schuil te gaan⁵. Hiervan resteren een zij- en een achtergevel, de eiken balklagen van verdieping, vliering en kapconstructie, alsmede een groot aantal waardevolle bouwhistorische kleinere elementen waaronder een bloktandfries van kloostermoppen onder de goot. Tijdens de ontmanteling werd duidelijk dat het pand gedurende de afgelopen vijfhonderd jaar constructief ernstig was verzwakt.

Bij een ingrijpende verbouwing tot horeca-instelling in de jaren zestig van de vorige eeuw is de stabiliteit van het gebouw op de begane grond op vrij rigoureuze wijze hersteld. Daarbij zijn binnen de muren van het gebouw nieuwe muren opgetrokken met daarop stalen balken, waar het middeleeuwse casco nu als het ware overheen hangt.

De middeleeuwse restanten zijn zo waardevol bevonden dat in overleg met de eigenaar, een studentenvereniging, besloten is deze zo goed mogelijk te conserveren en het gewenste verbouwplan ten behoeve van de sociëteit hierop aan te passen. Dit heeft geresulteerd in het verder stabiliseren van deze draagconstructie (met name de kap) door ontbrekende delen aan te helen. Het authentieke middeleeuwse metselwerk van de nog resterende westelijke zij- en achtergevel is zoveel mogelijk ongemoeid gelaten (afb. 14). Door de voorgevel rood te schilderen, is het bijzondere karakter van het pand benadrukt. Niet voorkomen kon worden dat op zolder een uitbouw is gemaakt om de noodzakelijke extra ruimte te realiseren, waar het allemaal om begonnen was.

Afb. 14. Kleine Pelsterstraat 5, voormalig pakhuis, achtergevel voor de restauratie, 1996.
Foto: Jan van der Hoeve, Utrecht.

9. Martinikerkhof 11, (RM)

Het van oorsprong middeleeuwse woonhuis is vele malen verbouwd en in 1912 van een nieuwe bakstenen gevelbekleding voorzien⁶. In datzelfde jaar is in de van oorsprong 18e-eeuwse regentenkamer het plafond opnieuw gestuukt en een hardstenen schouw aangebracht, alsmede nieuwe wandbekleding van behang op linnen. De 18e-eeuwse toegangsdeur bleef echter onveranderd omdat deze deel uitmaakt van de rococo-uitmonstering van de naastgelegen gang.

5. Van der Hoeve e.a. 1997, 29; zie *Jaarverslag bouwhistorie in 2002*.

6. Zie *Jaarverslag bouwhistorie in 2002*.

Afb. 15. Martinikerkhof 11, regentenkamer tijdens restauratie. Foto: Taco Tel.

Afb. 16. Martinikerkhof 11, regentenkamer na restauratie. Foto: Taco Tel.

De instandhoudingwerkzaamheden betroffen het vastzetten van het stucplafond op riet en herstel van de afwerking daarvan uit 1912. De wandbekledingen uit de jaren zeventig van de vorige eeuw – inmiddels behang op asbestbeplating – zijn vervangen door een eigentijds behang dat desalniettemin goed aansluit bij de sfeer in het vertrek (afb. 15 en 16). Bij het verwijderen van de vloerbedekking kwam een oude vloer van brede grenen delen tevoorschijn. Nadat de onderliggende balklaag was vervangen omdat deze in te slechte staat verkeerde, zijn de oude grenen delen weer op de nieuwe balklaag gelegd.

10. Nieuwe Boteringestraat 50, (RM)

Dit woonhuis was oorspronkelijk een 18e-eeuws breed pand, zonder verdieping, onder een zadeldak met de nok evenwijdig aan de straat. Boven de hoofdingang bevindt zich een klokgeveltje, voorzien van enig beeldhouwwerk⁷. Omstreeks 1890 is het pand ingrijpend gewijzigd doordat de linkerzijde werd verbouwd tot winkel. De voorgevel kreeg daarbij een groot, voor die tijd karakteristiek, etalagevenster. Gedurende de afgelopen decennia werd het interieur verder aangetast door het verwijderen van oorspronkelijke muren en betimmeringen, de inbouw van schrootjeswanden en dito plafonds. Tevens is de topgevel rond 1980 niet erg zorgvuldig hersteld.

De nieuwe eigenaar wilde het uitgeleefde pand door middel van een restauratie weer op orde brengen. Daarbij is de structuur van de vroegere indeling gereconstrueerd, de gang weer geheeld en zijn diverse binnenbetimmeringen hersteld en weer in het zicht gebracht (afb. 17 en 18). Aan de achterzijde zijn de re-

7. Bastmeijer e.a. 2001, 37-38.

Afb. 17 en 18. Nieuwe Boteringestraat 50, interieurelementen tijdens ontmanteling. Foto: Taco Tel.

cent toegevoegde op- en aanbouwsels gesaneerd. Tevens is het gebouw aangepast aan de eisen van deze tijd. Het pand is nu opnieuw als woonhuis in gebruik.

11. Oude Boteringestraat 36-38, voormalige rechtbank (RM)

Het complex van gebouwen, daterend uit de 15e tot de 19e eeuw was van 1754 tot april 1998 in gebruik bij de rechterlijke macht⁸. Door herhuisvesting van de Arrondissementsrechtbank aan het Guyotplein kwamen deze zeer monumentale panden vrij. Een nieuwe bestemming werd gevonden door er de Faculteit der Godgeleerdheid en Godsdienstwetenschap te huisvesten. Het complex bleef in eigendom van de Staat.

Een restauratie, uitgevoerd tussen 1913-1917 naar een ontwerp van architect W.H. Kam Jzn., bepaalt sterk het huidige karakter van het gebouw. De vensters in de voorgevel, die in de 19e eeuw waren vervangen door 'Engelse' schuiframen, werden toen gereconstrueerd naar een situatie zoals die is weergegeven op een tekening van J. Bulthuis uit 1774.

Ten behoeve van de nieuwe gebruiker waren ingrijpende aanpassingen op het gebied van verwarming en ventilatie noodzakelijk. Deze moesten worden gerealiseerd binnen de instandhoudingdoelstelling die de Monumentenwet oplegt. Dit is gelukt zonder de fraaie interieurafwerkingen van de monumentale ruimten te beschadigen. Dientengevolge zijn in de meest historische gebouwonderdelen geen noemenswaardige wijzigingen aangebracht. Bij de zeer conserverende restauratie is beoogd de karakteristiek, die de restauratie van 1917 aan zowel het interieur als exterieur had gegeven, zo goed mogelijk te handhaven. Uitzondering hierop vormt een modern tochtportaal in de ruimte achter de hoofdingang. De extra ruimte die nodig was om de Faculteit der Godgeleerdheid en Godsdienstwetenschap in het complex onder te kunnen brengen, is gevonden op nog onbenutte 19e-eeuwse zolders en in het archiegebouw in de tuin.

8. Kroesen e.a. 2002; zie *Jaarverslag bouwhistorie in 2002*.

Afb. 19. Oude Boteringestraat 36-38, voormalige rechtbank, optopping archiefgebouw. Foto: Taco Tel.

Afb. 20. Oude Boteringestraat 36-38, voormalige rechtbank, interieur archiefgebouw na aanpassing. Foto: Taco Tel.

Afb. 21. Oude Boteringestraat 36-38, voormalige rechtbank, tot werkruimte ingerichte cel. Foto: Taco Tel.

In eerste instantie werd gedacht aan sloop van dit uit 1912 daterende archiefgebouw. Na de nodige discussie kon het cultuurhistorisch bijzondere en inmiddels zeldzame bouwtype toch gehandhaafd blijven. Door de aanbouw op moderne wijze deels met één, deels met twee lagen op te hogen, ontstond voldoende ruimte (afb. 19). Het archiefgedeelte met zijn bijzondere metalen constructie is door architect Rob Hendriks van DAAD-architecten op vernuftige wijze verbouwd tot een fraaie bibliotheekruimte met werkplekken (afb. 20).

Aan de periode dat de rechtbank in het complex was ondergebracht, herinneren onder andere de uit de 18e eeuw daterende zittingszaal, nu in gebruik als oefenruimte voor studenten van de Juridische Faculteit, en een aantal cellen dat tot werkruimten is ingericht (afb. 21). Van de teksten die beklaagden aan wanden en plafonds hadden toevertrouwd, zijn die op de plafonds bewaard gebleven. Twee daarvan willen we u niet onthouden: *“Lieve heer geef me een geweer dan schiet ik al le rechters neer”* en *“Als je toch praat praat dan over jezelf”* – een doordenkertje.

12. Steentilstraat 34, (RM)

Dit perceel, een winkel-woonhuis, loopt door tot aan de bebouwing langs het Gedempte Kattendiep. In de loop der tijd was het binnengebied bij verschillende (ver)bouwactiviteiten nagenoeg geheel volgebouwd. De oudst zichtbare gebouwonderdelen van Steentilstraat 34, waaronder de kap van het voorhuis, dateren van rond 1700. De huidige voorgevel kwam tot stand bij een verbouwing in het begin van de 19e eeuw⁹. Eind jaren negentig van de vorige eeuw wordt de Stichting Restauratie Rijksmonumenten eigenaar van de panden. Omdat een groot deel van de opstallen op het binnenterrein geen cultuurhistorische waarden bevatten, zijn deze afgebroken om plaats te maken voor een aantal appartementen. Voor de monumentale bebouwing is een restauratieplan ontwikkeld. Hierbij is gestreefd naar consolidatie van de situatie die tussen 1800 en 1825 moet zijn ontstaan. Tijdens de werkzaamheden kwam de verrassende vorm van de woonkamer op de verdieping aan het licht. Tegenover de vensterwand tekende zich de oorspronkelijk scheidingswand af in het plafond. Deze wand bleek een halfronde vorm te hebben gehad. De monumentale deurpartij van deze wand was, weliswaar verplaatst, als restant nog aanwezig. In dit bijzondere vertrek bleek tevens een bijbehorende schoorsteen nog grotendeels bewaard gebleven. Besloten is de indeling van het vertrek met de gevonden onderdelen te reconstrueren. Hierbij werd ook de originele kleurstelling opnieuw aangebracht (afb. 22).

Afb. 22. Steentilstraat 34, interieur na restauratie. Foto: W. van der Veen architecten, Groningen.

13. Visserstraat 50, Zeylsgasthuis (RM)

De Stichting Zeylsgasthuis bood 'gratis' inwoning aan dames boven middelbare leeftijd met een klein inkomen, aldus een stichtingsbestuurder. Het gasthuisje bestaat uit drie kleine bouwvolumes, die volgens twee grote beeldhouwde cartouches met stichtingsopschriften in de voorgevel dateren uit 1668 en 1751¹⁰. Tussen beide oostelijke bouw delen bleef een open plaatsje. Achter het gasthuis ligt een bescheiden tuin met privaten, een prieel en een schuurtje. In 1985 is de indeling van het gasthuis herzien vanwege de hoognodige comfortverbetering. Helaas zijn daarbij veel oorspronkelijke betimmeringen verloren

9. Bastmeijer e.a. 2000, 38-39.

10. Bastmeijer e.a. 1999, 45.

gegaan. Toch is in delen van het interieur, zoals de lange gang, het karakter goed behouden. Bewaard zijn hier de betegelde wanden, de met Bremer zandsteenplaten belegde vloer, de oude beschilderde deuren en het balkenplafond. De restauratie betrof delen van het dak, het metselwerk in beide achtergevels en onderdelen van de tuin (afb. 23).

Afb. 23. Visserstraat 50, Zeylsgasthuis, tuin met achtergevel na restauratie. Foto: Taco Tel.

14. Zwarteweg 19, voormalige kleuterschool (BBP)

Voor de beschrijving hiervan verwijzen wij naar het artikel *Kleuterschool met de olifantkoppen*, elders in dit jaarboek.

Literatuur

- Bastmeijer, A., H. Wierts en J. van der Hoeve, 'Jaarverslag bouwhistorie in 1998' in: *Hervonden Stad* 4 (1999), 26-48.
- Bastmeijer, A., E. Soroka, H. Wierts m.m.v. J. van der Hoeve, 'Jaarverslag bouwhistorie' in: *Hervonden Stad* 5 (2000), 25-46.
- Bastmeijer, A., e.a., 'Jaarverslag bouwhistorie in 2000' in: *Hervonden Stad* 6 (2001), 23-48.
- Hekkema, H., *S.J. Bouma 1899-1959*. Groningen, 1992.
- Hoeve, J. van der, A. Boon en B. Raangs, 'Jaaroverzicht van bouwhistorisch onderzoek en restauraties in 1996' in: *Hervonden Stad* 2 (1997), 19-44.
- Kroesen, J.E.A. en R. Steensma (red.), *De Rechtbank in de Oude Boteringestraat, het gebouw en zijn bewoners*. Groningen, 2002.
- Stokroos, M., *Terra cotta in Nederland, het gebruik van terra cotta en kunststeen in de 19e eeuw*. Amsterdam, 1985.